

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ
СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувачка випускової кафедри
_____ Ніна РЖЕВСЬКА
«»_____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

Тема: «Наслідки інформаційної війни, як загроза територіальній цілісності держави»

Виконавець: здобувачка вищої освіти 4 курсу, 409 Б групи, Орел Валерія Михайлівна

Керівник: к.політ.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Сапсай Артем Петрович

Нормоконтролер _____

Валентина Ємець

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. «ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН»	5
1.1. Історія виникнення і розвитку поняття «інформаційна війна»	5
1.2. Основні характеристики інформаційних воєн.....	8
РОЗДІЛ 2. «МЕХАНІЗМИ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН В СУЧАСНИХ УМОВАХ».....	12
2.1. Роль ЗМІ в інформаційній війні	12
2.2. Соціально-психологічні аспекти маніпулювання громадською думкою в сучасній інформаційній війні	14
2.3 Засоби протистояння інформаційній зброї	19
РОЗДІЛ 3. «ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА УКРАЇНИ»	23
3.1. Воєнні аспекти російсько-української війни	23
3.2. Поточне використання і вплив інформаційних технологій в контексті російсько- українського протистояння	27
3.3. Коротко- та середньострокові перспективи інформаційної війни в українсько- російських відносинах	31
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ	43
Результати кількісного контент-аналізу газети «Известия»	43
Додаток Б.....	43
Результати кількісного контент-аналізу газети «Издательский дом Коммерсантъ»	43

ВСТУП

Актуальність теми. «Інформаційна війна» охоплює широкий спектр понять. На найвищому рівні кіберконфлікт загрожує безпеці національної інфраструктури, наприклад, системам інформаційних технологій, які є життєво важливими для суспільства або національних інтересів, таким як комп'ютери, що контролюють електричну мережу або системи управління повітряним рухом; невиявлені зміни фінансових даних, якими володіють великі фінансові установи; і комп'ютеризовані системи зброї, які не можуть вразити цілі, оскільки втратили можливість доступу до GPS.

Велика частина високоякісних «інформаційних війн» за будь-якими стандартами є справжніми війнами. У свою чергу, війна має відтінки жорсткої сили: збройний конфлікт, насильство, смерть і руйнування, стрілянина, кінетична зброя та чіткі переходи між війною та миром, в той час як інформаційна війна не має чіткої межі.

Тим не менш, варто зазначити, що саме інформаційна війна проходила в Україні ще з початку здобуття незалежності, а як наслідок, привела до повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році, адже за помилковими даними – Володимир Путін вважав, що східна Україна активно прагне стати частиною Росії.

Саме цим фактом зумовлена актуальність роботи, адже слід встановити чіткі межі між демократичними ЗМІ та «інформаційними атаками» однієї держави на іншу.

Мета роботи полягає в дослідженні сучасних технологій ведення інформаційних воєн державами враховуючи безпосередні прояви та досвід російсько-української війни 2014-2022 років.

Завдання дослідження:

1. Розглянути сутність поняття «інформаційна війна».
2. Охарактеризувати інформаційні війни в сучасному світі.
3. Проаналізувати соціально-психологічні аспекти маніпулювання

громадською думкою в сучасних інформаційних війнах.

4. Проаналізувати особливості реалізації інформаційної війни в російсько-українських відносинах після 1991 року.

5. Дослідити перспективи розвитку інформаційних війн з огляду на поточний стан та ескалацію російсько-українського воєнного конфлікту.

Об'єктом даного дослідження є інформаційно-комунікаційні засоби і технології в галузі світової політики та сучасних міжнародних відносин.

Предмет дослідження – засоби реалізації інформаційних війн у сучасних міждержавних відносинах і конфліктах.

Методи дослідження: метод індукції та дедукції, метод аналізу, метод аналізу наукових робіт, метод спостереження, метод порівняння.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, списку використаних інформаційних джерел, висновків та додатків. Загальний обсяг роботи – 47 сторінок.

РОЗДІЛ 1. «ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН»

1.1. Історія виникнення і розвитку поняття «інформаційна війна»

Варто зосередитись на наступному визначенні терміну «інформаційна війна» – це стратегія, в якій центральну позицію займає реалізація інформації як зброї у питаннях командування, управління та політики [4].

Хоч би який сенс у поняття «інформаційна війна» вкладався, воно народилося в середовищі військових і позначає, насамперед, жорстку, рішучу та небезпечну діяльність, пов'язану з реальними бойовими діями. Важливо розуміти, що слід ефективно використовувати інформаційну зброю, а також вміти оборонятись від неї щоб забезпечити національну безпеку держави.

Бажання впливати на громадські дебати в зарубіжних країнах не є новим, оскільки дезінформація та психологічні операції (PsyOps) вже давно є інструментом в арсеналі держав. Змінюється рівень безпосередності, масштаби діяльності та масштаби зусиль цих операцій, що стало можливим завдяки зростанню поширеності Інтернету та його зростанню актуальності у формуванні громадської думки.

Кіберпростір є потужним помножувачем дестабілізуючого впливу маніпульованої інформації, оскільки він забезпечує високі можливості підключення, низьку затримку, низьку вартість входу, численні точки розповсюдження без посередників і повне ігнорування фізичної відстані або національних кордонів. Найважливішим є те, що анонімність і відсутність певної атрибуції атаки роблять кіберпростір «сферою двозначності». Коли ми говоримо про вплив на онлайн-дебати, ми обговорюємо «управління сприйняттям» у середовищі, яке вже є по суті нелінійним («засіб — це повідомлення»).

Ці внутрішні особливості кіберпростору легко експлуатуються іноземними суб'єктами зі зловмисним наміром насаджувати та поширювати фейкові новини та інструктувати платних тролів (кожний контролює декілька онлайн-профільів) розповсюджувати маніпульований вміст в Інтернеті, щоб обдурити, відволікти та

дезінформувати громадську думку, розбивати дебати різними істинами, які в кінцевому підсумку дезорієнтують і підкріплюють почуття сумнівів у громадськості або формують думку конкретної цільової аудиторії з певного питання. Ворожі суб'єкти в кіберпросторі також бажають і здатні використовувати весь спектр інструментів, дозволених операціями комп'ютерних мереж (CNO) і «комп'ютерною пропагандою», щоб впливати на громадську думку до такої міри, про яку старомодні PsyOps могли тільки мріяти [19, с. 105].

Ці кібер-інструменти дозволяють значно більше впливати на цільову аудиторію, наприклад, створюючи практично нескінченну кількість автоматизованих скриптів (ботів) для заповнення соціальних мереж і взаємодії з реальними невідомими користувачами в Інтернеті; використання техніки соціальної інженерії для цілей таргетування; перенаправлення потоків даних або запуск розподілених атак на відмову в обслуговуванні (DDoS) з метою блокування інформації; атака на ланцюжок поставок обладнання; проникнення в мережі супротивника з метою крадіжки, модифікації, імплантації або розкриття конфіденційної інформації.

У разі військових операцій також фізичне знищення або захоплення інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є потужним варіантом впливу на громадські дебати: однією з перших цілей Росії під час операцій у Криму, наприклад, було окупація Сімферопольського пункту обміну Інтернетом (IXP) і порушення кабельного з'єднання з материком, що справді сприяло тотальному інформаційному домінуванню Росії на півострові.

Поле застосування інструментів гібридної війни є: населення конфліктної зони, тилове населення, міжнародна спільнота.

Формат ведення такого виду війни:

1. Громадські заворушення – акції громадської непокори, демонстрації, блокування, вуличні зіткнення.
2. Повстання – відкритий військовий виступ проти офіційної влади.
3. Партизанський рух – прихований збройний опір офіційній владі.
4. Тероризм – організація та здійснення гучних вбивств, підривання

транспортних засобів, споруд, місць масових соціальних контактів (он-лайн та оф-лайн).

5. Громадянська війна – військові дії між прихильниками різних ідеологічних, територіальних або національних груп у межах однієї держави.

У інформаційній війні перемога досягається країною А, коли їй вдається змінити політичні цілі В так, щоб вони узгоджувалися з цілями А. Але таке узгодження не є результатом «капітуляції» В або втрати В здатності протистояти, а навпаки, В (сторона, яка програла) відкрито бажає цього. Тобто перемога у інформаційній війні спрямована на волю супротивника, але не зосереджується на знищенні військових сил. Інформаційна війна здебільшого використовує слова та зображення, щоб переконати, інформувати, вводити в оману та обманювати, щоб супротивник не використовував (повністю оперативні) військові засоби якими він володіє. Операції в рамках інформаційної війни також надають додаткові можливості для дій, коли небажано з якихось причин утримуватися від використання кінетичних військових операцій. Найважливіше те, що інформаційна війна має місце нижче юридичних порогів «застосування сили» або «збройного нападу», і принаймні в міжнародно-правовому сенсі не викликає застосування військової сили у відповідь [30].

Цілі інформаційної війни – це сприйняття супротивника, які знаходяться в когнітивному вимірі інформаційного середовища. Інформаційна війна зосереджується на руйнуванні знань, правди та впевненості, а не на фізичних чи цифрових артефактах; перші знаходяться в «мозковому просторі», а не в 3-D просторі чи кіберпросторі.

Інформаційна війна прагне ввести страх, гнів, занепокоєння, невпевненість і сумніви в процес прийняття рішень супротивником. В разі успіху змінюється сприйняття світу супротивником і можна передбачити, як змінені сприйняття підвищують ймовірність того, що супротивник зробить вибір, сприятливий для атакуючої сторони. Інформаційна війна прагне впливати на окремих осіб, організації, ЗМІ, державні установи, політичне керівництво та сегменти суспільства. Крім того,

ці організації є не лише військовими – немає «некомбатантів», які користуються імунітетом від нападу. З цієї точки зору, інформаційна війна атакує легітимність організацій, більших за спеціальні групи осіб – уряд та інші установи, які сприяють більшій згуртованості суспільства (наприклад, школи, ЗМІ), є особливо важливою метою з цієї точки зору.

Зловмисники також можуть виявити, що сіяння хаосу та плутанини в супротивника заради самих себе служить їхнім інтересам. Наприклад, супротивник, уряд якого перебуває в хаосі, а населення якого заплутане, навряд чи зможе вжити рішучих дій щодо чого-небудь, принаймні не без тривалої затримки, тим самим надавши країні, що атакує, більше свободи дій. Таким чином, сіяння хаосу та плутанини – це по суті оперативна підготовка поля інформаційної битви – формування дій, які роблять інформаційне середовище більш сприятливим для реальних операцій, якщо вони стануть необхідними.

1.2. Основні характеристики інформаційних воєн

На сьогоднішній день Бауман висвітлює сім визначальних особливостей стратегічної інформаційної війни [44]:

1. Низька вхідна вартість: на відміну від традиційних технологій зброї, розробка інформаційних методів не потребує значних фінансових ресурсів або державної підтримки. Єдиними передумовами можуть бути знання інформаційних систем і доступ до важливих мереж.

2. Розмиті традиційні кордони. Традиційні відмінності – суспільні та приватні інтереси, войовнича та злочинна поведінка – та географічні кордони, наприклад, між націями, які історично визначені, ускладнюються через зростаючу взаємодію в інформаційній інфраструктурі.

3. Розширена роль управління сприйняттям: нові методи, засновані на інформації, можуть істотно підвищити силу обману та маніпуляцій із зображенням,

різко ускладнюючи зусилля уряду зі створення політичної підтримки ініціатив, пов'язаних із безпекою.

4. Нова проблема стратегічної розвідки: погано зрозумілі стратегічні вразливості та цілі інформаційної війни зменшують ефективність класичних методів збору та аналізу розвідувальних даних. Можливо, доведеться розробити нову область аналізу, зосереджену на стратегічних інформаційних війнах.

5. Великі проблеми тактичного попередження та оцінки атак: наразі не існує адекватної системи тактичного попередження, щоб розрізнити стратегічні інформаційні атаки та інші види діяльності в кіберпросторі, включаючи шпигунство.

6. Труднощі побудови та підтримки коаліцій: опора на коаліції, ймовірно, збільшить уразливість позицій безпеки всіх партнерів до стратегічних атак, надаючи противникам непропорційну стратегічну перевагу.

7. Уразливість батьківщини: інформаційні методи роблять географічну відстань нерелевантною. Враховуючи зростаючу залежність економіки та суспільства США від високопродуктивної мережевої інформаційної інфраструктури, новий набір прибуткових стратегічних цілей представляється потенційним противникам, що мають на озброєнні інформаційні засоби ведення боротьби.

Взаємозв'язані мережі можуть бути об'єктом атак і зривів не лише з боку держав, а й з боку недержавних суб'єктів, у тому числі розрізнених груп і навіть окремих осіб. Потенційні противники також можуть володіти широким спектром можливостей. [33, с.16].

Вхідний бар'єр на багато варіантів інформаційних атак можна підвищити, відмовивши в легкому доступі до мереж і систем управління за допомогою використання нових методів програмного шифрування. Це може пом'якшити деякі загрози, але такий підхід не усуне інші загрози підключених до Інтернету систем з боку пошкодженого інсайдера (оператора системи) та/або прямої фізичної атаки. Це також збільшило б складність стратегічної та тактичної розвідки щодо стратегічних нападників.

З огляду на широкий спектр можливих супротивників, зброї та стратегій, стає все важче відрізнити зовнішні та внутрішні джерела загроз і дій інформаційних війн. Іноді важко визначити нападника. Це значно ускладнює традиційне розмежування ролей між внутрішніми правоохоронними органами, з одного боку, та органами національної безпеки та розвідки, з іншого. Іншим наслідком цього явища розмивання є зникнення чітких відмінностей між різними рівнями антидержавної діяльності, починаючи від злочинності і закінчуючи війною. З огляду на це розмивання, до прикладу, національні держави, які виступають проти стратегічних інтересів США, можуть відмовитися від більш традиційних видів військових або терористичних дій і замість цього використовувати окремих осіб або транснаціональні злочинні організації для проведення «стратегічних злочинних операцій» [19].

Можливості для агентів інформаційних військ маніпулювати інформацією, яка є ключовою для сприйняття громадськості, можуть збільшитися. Наприклад, інші неурядові організації можуть використовувати Інтернет для активізації політичної підтримки, як це змогли зробити сапітисти в Чьопасі, Мексика. Крім того, виникає можливість того, що самими «фактами» події можна маніпулювати за допомогою мультимедійних прийомів і широко розповсюджувати. Навпаки, може бути знижена здатність створювати та підтримувати внутрішню підтримку суперечливих політичних дій.

З різних причин традиційні методи збору та аналізу розвідувальних даних можуть мати обмежене застосування для вирішення стратегічних завдань інформаційної війни. Цілі збору важко визначити; розподіл розвідувальних ресурсів затруднений через стрімку зміну характеру загрози; а вразливості та цільові набори поки що недостатньо зрозумілі. Загалом, країни можуть мати труднощі з визначенням потенційних супротивників, їхніх намірів та можливостей. Один із наслідків цього полягає в тому, що необхідні нові організаційні відносини всередині розвідувального співтовариства та між цією спільнотою та іншими структурами. Також може знадобитися реструктуризація ролей і місій.

Інформаційні війни створюють принципово нові проблеми в середовищі кіберпростору. Основною проблемою є розмежування між «атаками» та іншими подіями, такими як нещасні випадки, збої системи або «любителями гострих відчуттів».

Багато союзників і партнерів по коаліції США будуть вразливі до інформаційних війн. Наприклад, залежність від телефонів у країнах, що розвиваються, цілком може зробити телефонний зв'язок у цих країнах дуже вразливим до збоїв. Інші сектори на ранніх стадіях використання інформаційної революції (наприклад, енергетика та фінанси) також можуть мати вразливі місця, на які супротивник може атакувати, щоб підірвати участь коаліції. Такі атаки можуть також послужити для розриву «слабких ланок» у виконанні планів коаліції.

Інформаційна війна не має лінії фронту. Потенційні поля битви – це всюди, де є доступ до мережевих систем. Сучасні тенденції свідчать про те, що економіка будь-якої країни все більше покладатиметься на складні, взаємопов'язані системи керування мережами для таких потреб, як нафто- та газопроводи, електричні мережі тощо. Уразливість цих систем наразі недостатньо зрозуміла. Крім того, засоби стримування та відплати є невизначеними і можуть покладатися на традиційні військові інструменти на додаток до загроз інформаційної війни.

РОЗДІЛ 2. «МЕХАНІЗМИ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН В СУЧАСНИХ УМОВАХ»

2.1. Роль ЗМІ в інформаційній війні

Зважаючи на результати контент-аналізу можна сказати, що в інформаційних матеріалах, які висвітлюються у всіх трьох газетах, частота згадувань вищеназваних слів є дуже високою, особливо це стосується слів «Україна», «Новороссія» і «Донбасс». Якщо говорити про якісний аналіз змісту інформації, то тут результати цілком очевидні – згадування України мають негативний відтінок, а згадування «ДНР», «ЛНР», «Новороссія» навпаки – позитивний. Отже, в сучасних умовах ЗМІ можуть виступати як у якості інструмента ведення інформаційної війни так і в якості недержавного суб'єкта забезпечення захисту інформаційного простору [40].

У першому випадку ЗМІ реалізують цілі інформаційної безпеки держави шляхом антипропагандистської та просвітницької діяльності. Досвід України, яка знаходиться в умовах воєнно-інформаційної тиску з боку зовнішнього агресора є прикладом використання ЗМІ як своєрідного «інформаційного щита».

У другому випадку мас медіа реалізують стратегію агресивної пропаганди задля досягнення політичних цілей влади. Яскравим прикладом тут слугує сучасна інформаційна політика Кремля. На основі контент-аналізу (див. Додаток А,Б) інформаційних повідомлень трьох найбільш цитованих російських газет – «КоммерсантЪ» та «Известия» можна зробити висновок, що всі вони діють виключно в системі прокремлівської риторики. Таким чином російська влада формує образ ворога в обличчі України.

Сучасні інформаційні технології, тобто комп'ютери та комунікаційні технології – надають ЗМІ низку нових можливостей. На відміну від інформаційних технологій минулого (наприклад, книг, фільмів), сучасні інформаційні технології ефективно відокремлюють інформацію (представлену у вигляді одиниць і нулів, тобто у вигляді

бітів) від фізичного субстрату (наприклад, паперу), необхідного в минулому для передачі інформації [27].

Заслуговують на увагу наступні характеристики сучасного інформаційного середовища.

1. Висока можливість підключення. У 2016 році кількість користувачів Інтернету в усьому світі наблизилася до 3,5 мільярдів людей, і майже кожен користувач Інтернету підключений до кожного за допомогою відносно невеликої кількості посилань.

2. Низька затримка. Користувачі, які безпосередньо пов'язані, можуть бути сповіщені за мілісекунди про нові повідомлення та інформацію, а не за години чи дні, які характеризували спілкування по радіо, телефону чи газеті.

3. Анонімність. Інформація, представлена в цифровій формі, у певний момент завжди фізично відокремлюється від ідентифікаційної інформації, і в цей момент будь-яка сторона може бути пов'язана з нею.

4. Низька вартість. Граничні витрати на передачу більшої кількості інформації, по суті, дорівнюють нулю в більшості випадків сьогодні з використанням сучасних інформаційних технологій, які більш-менш усувають обсяг інформації як обмеження на інформацію, яку люди можуть надсилати та отримувати.

5. Кілька точок розповсюдження. В Інтернеті є безліч постачальників контенту, починаючи від окремих підлітків і автоматизованих ботів до державних установ, які надають інформацію.

6. Двосторонній зв'язок багато-до-багатьох. Споживачі та постачальники контенту легко вступають у взаємний діалог, і межі між споживачем і постачальником часто нечіткі.

7. Позбавлення посередництва. Сьогоднішнє інформаційне середовище набагато менше залежить від посередників, ніж середовище кілька десятиліть тому. У минулому посередники, такі як газети, виконували редакційну роль, допомагали своїм читачам управляти, інтерпретувати та оцінювати великі обсяги інформації. Сьогодні все більше користувачів залежать від стрічки новин соціальних медіа та

технологічних інструментів для фільтрації та відсіювання інформації, але цим інструментам бракує серйозної редакційної оцінки.

8. Нечутливість до відстані та національних кордонів. Пересилати інформацію через океан так само легко, як і через дорогу, а національні кордони набагато більш пористі для інформації, ніж для фізичних об'єктів.

9. Висока доступність особистої інформації. Велика кількість персональної інформації фізичних осіб доступна зацікавленим особам безкоштовно або за символічну ціну.

10. Інформаційна незахищеність. Уся інформація піддається ризикам, пов'язаним із порушенням конфіденційності, цілісності, доступності та автентичності, але інформація, записана в цифровому вигляді, ймовірно, страждає від цих ризиків більшою мірою.

Достатньо сказати, що запис інформації в цифровому вигляді часто породжує помилкове відчуття безпеки (ймовірно, тому, що захист бітів інформації відрізняється від захисту фізичного артефакту, що зберігає біти), і люди продовжують дивуватися, коли безпека їх інформації під загрозою. Відповідно, оскільки з кожним роком зростає кількість ЗМІ, відповідно кількість інформації збільшується, важливо розуміти, що новини в будь-якій формі – можуть стати ефективним інструментом для інформаційної атаки.

2.2. Соціально-психологічні аспекти маніпулювання громадською думкою в сучасній інформаційній війні

Зростання Інтернету та соціальних мереж посилило проблему фейкових новин. Традиційна модель новин, коли невелика кількість ЗМІ, укомплектована підготовленими журналістами, які беруть інтерв'ю у надійних джерел, а потім перевіряють інформацію перед публікацією, була порушена поточним медіа-середовищем. Сьогодні теорії змови та чутки досить легко поширюються через

різноманітні канали, повідомлення, які є безперервними, і середовище, яке часто не помічає суперечливу інформацію.

Операції в рамках інформаційної війни – це діяльність, яка прагне вплинути (змінити) на інформаційне середовище в будь-якому або всіх його трьох вимірах (фізичному, інформаційному та когнітивному/емоційному) таким чином, щоб забезпечити переваги над супротивником. Операції в рамках інформаційної війни можуть проводитися (і здебільшого проводилися) за межами явного контексту військових операцій (наприклад, коли традиційні військові операції не тривають) організаціями, які не мають приналежності до військових сил або військового командування та контролю.

Операції в рамках інформаційної війни мають насамперед психологічний характер. Операції в рамках інформаційної війни передають вибрану інформацію та індикатори супротивниковій аудиторії, щоб впливати на їхні емоції, мотиви, об'єктивні міркування та, зрештою, на поведінку урядів, організацій, груп та окремих осіб супротивника. Їх мета полягає в тому, щоб викликати або посилити ставлення та поведінку супротивника у спосіб, сприятливий для цілей автора [21].

Ключовим терміном у визначенні інформаційних операцій є передача відібраної інформації супротивниковій аудиторії. Вибрана інформація може бути здебільшого неправдивою, переважно правдивою або деякою сумішшю обох. В таких операціях інформація вибирається для передачі на основі того, чи вплине вона на ставлення та поведінку аудиторії сприятливим чином, а не на основі того, чи сприяє вона справедливому, збалансованому чи об'єктивному представленню, в якому аудиторія може сама приймати рішення. Отже, операції в рамках інформаційної війни можуть бути білими, сірими або чорними.

Білі операції в рамках інформаційної війни чітко і правильно ідентифікують ініціаторів: білі операції в рамках інформаційної війни, публічно пов'язані з країною А, насправді проводяться нацією А.

Сірі операції в рамках інформаційної війни взагалі не пов'язані з жодним учасником. Країна А може розпочати інформаційну війну, але якщо вона сіра, національний актор не ідентифікований.

Чорні операції в рамках інформаційної війни публічно асоціюються з нацією або дійовою особою, відмінною від справжнього розробника: таким чином, чорні операції в рамках інформаційної війни за визначенням є операціями з «помилковим прапором».

Якщо країна А починає чорну інформаційну війну, країна А може бути сконструйована таким чином, щоб вона була публічно асоційована з країною С.

Для Сполучених Штатів сірі або чорні операції в рамках інформаційної війни, націлені на певну аудиторію (наприклад, громадян США), обмежені законом та/або політикою. Операції в рамках інформаційної війни також можуть включати обман. Оманливі операції в рамках інформаційної війни можуть виконуватися, щоб спонукати супротивників вжити (або не вжити) конкретних дій, які принесуть перевагу ініціатору інформаційної війни та/або зашкодять противнику. Оманливі операції в рамках інформаційної війни мають на меті зміцнити упереджені переконання супротивника, зосередити увагу супротивника на неважливих діях, щоб важливі дії залишилися непоміченими; створювати ілюзію сили там, де є слабкість; перевантажувати інформаційні та аналітичні можливості противника; і знизити обізнаність супротивника про ситуацію.

Вплив операцій може значно збільшитися за двох типів використання [31]:

1. Коли операції в рамках інформаційної війни використовуються для спрямування або впливу на інші раніше існуючі сили в суспільстві. Тут фактичний широкомасштабний вплив є прямим результатом економічних сил, культурних сил, соціальних сил, психологічних сил, організаційних чи бюрократичних сил, а не будь-якого конкретного впливу, що є прямим результатом конкретної операції в рамках інформаційної війни.

2. Коли операції в рамках інформаційної війни використовуються в існуючій атмосфері невизначеності та сумнівів. Сторона, яка використовує операції в рамках

інформаційної війни, знає, які її наміри, чого вона сподівається досягти та які її майбутні плани та кроки. Навпаки, сумнівний або невпевнений супротивник, ймовірно, може заплутатися у визначенні масштабів і характеру фактичної загрози, а також щодо того, що з нею слід робити. Дизеринг забирає дорогоцінний час, протягом якого зловмисник може створити нові факти на місцях і навіть змінити стратегічний розрахунок супротивника.

Інформаційна війна навряд чи буде надзвичайно потужним інструментом конфлікту в тому ж сенсі, як ядерна зброя, оскільки вона має насамперед психологічний характер, серед цільової аудиторії завжди будуть люди, які мають імунітет до його впливу – це найбільше вірно в країнах, які мають міцні інституції та традиції, присвячені верховенству закону та відносно здорових та надійних (тобто не корумпованих) політичних лідерів.

Для цілей інформаційної атаки одними з найважливіших показників є евристика доступності (люди оцінюють події чи об'єкти як часті, ймовірні чи причинно-наслідкові причини за легкістю, з якою можна згадати приклади цих подій чи об'єктів).

Ось кілька прикладів:

1. Упередження вільного мовлення виникає, коли легкість, з якою людина обробляє інформацію про ідею, об'єкт чи подію, підживлює очікування можливості дати на неї позитивну відповідь. Спрощений і односторонній обмін повідомленнями використовує переваги упередження вільного мовлення.

2. Упередженість підтвердження – це бажання особи шукати й інтерпретувати нову інформацію у спосіб, який відповідає їхнім переконанням, поглядам та рішенням, а також уникати невідповідної інформації.

3. Упередженість ілюзорної істини – це сприйняття індивідом більшої істини щодо тверджень, які легше обробляти, наприклад, у результаті повторення. Таким чином, операції в рамках інформаційної війни часто передають одне й те саме повідомлення багаторазово.

4. Упередження неприйняття втрат – це більша чутливість людини до втрати, ніж до виграшу. У багатьох випадках люди йдуть на необдумані азартні ігри, щоб відшкодувати втрату, але обережно діють, намагаючись покращити свою ситуацію. Таким чином, операції в рамках інформаційної війни часто підкреслюють, наскільки поганою є ситуація, щоб підштовхнути людей до більш необачних дій.

5. Упередженість останнього часу – це тенденція покладатися на спогади, до яких легко отримати доступ, що може спонукати до використання нещодавно представленої інформації, навіть якщо вона неточна.

Когнітивні упередження, описані вище, свідчать про те, як судження та висновки реальних людей можуть відрізнятися від суджень і висновків гіпотетичної максимально раціональної людини через опору на помилкову психічну евристику. Тим не менш, емоційні фактори також впливають на судження та висновки, які роблять люди [28].

Емоційні упередження можна побачити, коли людина має мотивацію вірити (тобто емоційні інвестиції) у конкретну відповідь, результат чи погляд, що заважає їй досягти переваг раціонального розгляду. Наприклад, низка досліджень виявила, що люди відчують незручність (емоційна реакція) на невідповідність між їхньою поведінкою та їхніми переконаннями чи ставленням, і вони мотивовані усунути ці невідповідності. Найпоширеніший спосіб зробити це – змінити їхнє сприйняття непослідовності щодо своєї поведінки. Вони можуть раціоналізувати свою поведінку, щоб бачити, що поведінка відповідає їхнім переконанням і ставленням, або уникати доступу до інформації, яка кидає виклик їхнім переконанням, і шукати інформацію, яка підкріплює їх переконання. Люди також частіше дійдуть до висновків, які вони хочуть зробити (тобто висновки, які вони відчують мотивованими) [34].

Їхні міркування також мотивовані бажанням захистити свій статус у групі спорідненості, члени якої поділяють визначальні культурні зобов'язання. Люди піддають аргументи, які сприятливі для їхньої позиції, менш строгому та критичному аналізу порівняно з аргументами, які є несприятливими. У політичному контексті емоційна позиція особи щодо політичного кандидата є важливішою, ніж її погляд на

політику цього кандидата або відомі факти про кандидата. Результати, подібні до попереднього, свідчать про те, що операції в рамках інформаційної війни, які стимулюють появу сильної такої емоції, як страх, етноцентризм і гордість, імовірно, зроблять тих, на кого вони спрямовані, більш стійкими до фактичної інформації.

2.3 Засоби протистояння інформаційній зброї

Інформаційна війна також відрізняється засобами протиборства. Важливо зазначити, що інструменти захисту наразі активно розвиваються, як на рівні держави, так і на рівні користувачів (людей, що є споживачами інформації). Це пояснюється тим, що сфера інформації є нескінченною, і з кожною новою інформаційною атакою супротивника будуть створені нові механізми захисту.

Під терміном інформаційна зброя слід розуміти засоби змін інформаційних масивів з метою введення в оману суспільства, а також атаки на інформаційну систему з метою виведення її з ладу [43].

Інформаційна зброя від звичайних засобів ураження відрізняє:

1. Скритність – можливість досягати мети без видимої підготовки і оголошення війни.

2. Масштабність – можливість наносити непоправної шкоди, не визнаючи національних кордонів і суверенітету, без обмеження простору у всіх сферах життєдіяльності людини.

3. Універсальність – можливість багатоваріантного використання як військових, так і цивільних структур країни нападу проти військових і цивільних об'єктів країни поразки [40].

Варто розуміти, що інформаційна зброя – це масова зброя, адже атака ведеться на все суспільство в цілому. Розглядаючи інформаційну зброю як сукупність засобів, що порушують роботу інформаційного простору слід розуміти конкретні об'єкти, на які вона може бути направлена:

1. Мережі зв'язку та інформаційно-обчислювальні мережі, використовувані

державними організаціями при виконанні своїх управлінських функцій.

2. Військова інформаційна інфраструктура, вирішальна завдання управління військами.

3. Інформаційні та управлінські структури банків, транспортних і промислових підприємств.

4. Засоби масової інформації і, в першу чергу, електронні.

За останні 15 років витрати США на розробку і придбання засобів інформаційного протиборства вирости в 4 рази і займають нині перше місце серед витрат на всі військові програми.

США щорічно витрачають на інформаційні технології тільки з федерального бюджету близько 38 млрд. доларів, з яких близько 20 млрд. доларів (понад 50%) складають витрати військового відомства. І це без урахування десятків млрд. доларів, що витрачаються на бортові системи управління супутників, ракет, літаків, танків і кораблів. Тільки в 2007 році на захист національних інформаційних ресурсів в США було виділено 1,5 млрд. доларів, у той час як Пентагон витратив на захист військових інформаційних систем 1,1 млрд. доларів [42].

Інформаційну зброю можливо класифікувати за методами впливу: фізичний, радіоелектронний, програмно-технічний або інформаційний.

Фізичний вплив може бути здійснене шляхом застосування будь-яких засобів вогневого ураження. Однак більш коректним було б віднести до інформаційної зброї фізичного впливу засоби, призначені виключно для впливу на елементи інформаційної системи: спеціалізовані акумуляторні батареї генерації імпульсу високої напруги, засоби генерації електромагнітного імпульсу, графітові бомби, біологічні та хімічні засоби впливу на елементну базу.

Проведені експерименти показали, що найпростіші малогабаритні генератори на відстані до 500 м можуть внести небезпечні спотворення в роботу приладів літака, що злітає або сідає, а також заглушати двигуни сучасних автомобілів, оснащених мікропроцесорною технікою [24].

Графітові бомби застосовувалися американськими збройними силами в ході

війни в Перській затоці і в Косово. Їх вражаючий ефект досягався шляхом створення над об'єктом хмари площею до 200 м² з вироблених на основі вуглецю тонких волокон, що володіють надпровідністю. При зіткненні волокон з струмонесучими елементами (ізолятори, проводи й т. д.) відбувалося коротке замикання і виведення з ладу електромереж [19, с. 93].

Біологічні засоби являють собою особливі види мікробів, здатні знищувати електронні схеми і ізолюючі матеріали, що використовуються і в радіоелектронній техніці.

Інформаційні методи впливу реалізуються за допомогою всієї сукупності засобів масової інформації та глобальних інформаційних мереж типу Інтернет, станціями голосової дезінформації.

Атакуючою інформаційною зброєю сьогодні можна назвати [33]:

1. Комп'ютерні віруси, що здатні розмножуватися, впроваджуватися у програми, передаватися лініями зв'язку та мережами передачі даних, виводити з ладу системи управління і т. п.

2. Логічні бомби – програмні закладні пристрої, які заздалегідь впроваджують у інформаційно-керуючі центри військової або цивільної інфраструктури, щоб за сигналом або у встановлений час привести їх в дію.

3. Засоби придушення інформаційного обміну в телекомунікаційних мережах, фальсифікації інформації в каналах державного та військового управління.

4. Засоби нейтралізації тестових програм.

5. Різного роду помилки, що свідомо вводяться супротивником в програмне забезпечення об'єкта.

До числа найбільш витончених способів застосування інформаційної зброї відносяться приховані дії на програмне забезпечення комп'ютерних систем (алгоритмічні та програмні закладки тощо). Хакери здійснюють вірусні атаки на сервери ймовірного супротивника по всьому світу.

Серед вірусів виділяють три основні типи: троянські, зомбі та черв'яки. Всі вони зазвичай шифруються для того, щоб ефективніше вразити програмне

забезпечення та розповсюджуватись швидше.

Програми – важливий вектор інформаційного ураження відкритих електронних мереж противника та світових електронних ЗМІ. Одна атака вірусу «I love you» вразила 270 000 комп'ютерів у США (були вражені персональні комп'ютери ЦРУ, Державного Департаменту, компанії «Форд», Пентагону), загальний збиток склав 10 мільярдів доларів [23].

У системах ППО, закуплених Іраком в одній із західноєвропейських країн, були закладені так звані «логічні бомби», в результаті чого під час війни в зоні Перської затоки ці системи не могли бути задіяні.

За визначенням, наведеним у розділі 1 частини 3 додаткового протоколу від 8 червня 1977 року. «Методи та засоби ведення війни» до Женевських конвенцій 1949 року, віруси, логічні бомби та інші засоби спеціального програмно-математичного впливу на інформаційні ресурси супротивника, навмисно створені для його поразки, підходять під визначення зброї і становлять особливий клас засобів збройної боротьби.

РОЗДІЛ 3. «ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА УКРАЇНИ»

3.1. Воєнні аспекти російсько-української війни

З початком подій в Україні в 2014 році, Російська Федерація обрала для себе новий метод боротьби з бажанням України стати членом ЄС, а саме – гібридну війну. Відповідно, Росія розпочала «інформаційну війну» проти України, в рамках якої розвивала сепаратистський рух на сході України з метою послаблення держави в цілому та єдності її народу.

Україна воює з Росією не з 2022 року, вона воює з нею ще з 2013 року. Це неоголошена війна, що велась весь час на інформаційному просторі, яка була скоординована з єдиного центру та переслідувала одну стратегічну мету – розподіл країни всередині на дві частини – проукраїнську та проросійську, а як наслідок – «легке» завоювання українських територій через призму бажання самих українців приєднатись до Росії.

Зазвичай, під «інформаційною війною» передбачаються ворожі дії, при яких сторона не нападає на супротивника, а тільки пригнічує його та деморалізує, створює диверсії в середині країни, веде кібер-війну, допомагає повстанцям тощо.

Для реалізації стратегічної мети Росія перш за все використовувала різні ЗМІ, в тому числі акредитовані на Заході для того, щоб переконувати не тільки росіян та українців, але і світову спільноту в тому, що російське керівництво все робить правильно. Трансляція російської точки зору відбувалось багатоканально та інтенсивно. Серед найвідоміших: Sputnik, Russia Today, Ria Novosti, Life News.

Варто відмітити RussiaToday, глобальну мережу що була основною зброєю Росії у інформаційній війні. У 2015 році аудиторія RussiaToday сягала 700 мільйонів людей в понад 100 країн світу. За два роки, з 2012 до 2014 бюджет каналу збільшився майже вдвічі – з 275 млн. євро до 500 млн. євро. У 2012 році канал навіть посів перше місце у світі за розмірами державних виплат на одного працівника, які сягнули 183

тис. доларів на людину [31].

Вчені оцінюють витрати Росії на пропаганду в 2014 році в понад 9 мільярдів доларів. Крім цього, ці витрати не враховують безліч регіональних проросійських ЗМІ, які в тому числі до недавнього часу знаходились в Україні [23].

Проблема інформаційної війни полягає в тому, що при великих витратах зі сторони держави, що «атакує», в демократичних країнах стає важко проконтролювати потік інформації від «атакуючої» держави. Саме тому основним завданням стає не контроль потоків інформації, а контроль самого алгоритму, який слід навчити дешифрувати та самостійно відбирати інформацію для суспільства, яка несе неправдиву інформацію з метою розв'язати війну всередині країни, або будь-якою іншою метою, яка може нашкодити суверенітету держави та безпеці її громадян.

Враховуючи обсяги інформаційної атаки Росії проти України, знадобиться багато років для того, щоб систематизувати всю дезінформацію зі сторони Росії щодо України з початку 2014 року. Варто врахувати, що наслідки цієї війни є не тільки в Україні, але й по всьому світу, адже інформація не знає кордонів.

Російський політичний негатив, орієнтований як на вітчизняну, так і на іноземну аудиторію, описує «русский мир», «російські цінності» і навіть «російську душу». Артикуляція негативу починається з самої вершини, в особі Володимира Путіна, і пірамідально стікає вниз через традиційні медіа та кіберпростір аж до людей. Він орієнтований не лише на громадян Росії, а й на все російськомовне населення планети Земля. Крім того, очікується, що вплив негативу органічно поширяться за межі діаспори. Основну сюжетну лінію легко зрозуміти і передати, і вона покликана стати основою для інтерпретації поточних і майбутніх світових подій. У цьому негативі Росія є неправильно зрозумілою і неправильно оціненою наддержавою і необхідною противагою західним ліберальним цінностям.

Навпаки, Захід пережив розпад «традиційних цінностей» і лицемірно діє на міжнародній арені. В результаті не слід довіряти філософії, системам і діям Заходу. У нижній частині піраміди російський політичний негатив по-різному вбирається в окремі групові ідеології.

Наприклад, націоналісти зосереджуються на історичній силі Росії, тоді як комуністичні групи засуджують капіталізм. Кожна група самостійно вибирає та налаштовує розповідь унікальними способами, які відповідають їхнім природним упередженням. І ця динаміка також має тенденцію обходити критичну експертну оцінку з боку широкої громадськості.

Ця динаміка використовує заздалегідь встановлену міжособистісну довіру, характерну для онлайн-соціальних медіа – побічний продукт інформаційного перевантаження в епоху Інтернету. Є багато груп, які, природно, скептично ставляться до основних інформаційних каналів, як-от населення колишнього Радянського Союзу, де громадяни довго не довіряли офіційним ЗМІ. У Москві слова друзів і колег є незмірно важливішими, ніж слова ЗМІ.

Одним з останніх подій на цій арені стала поява професійних «тролів» та інших (іноді анонімних) «агентів думки». Таким операціям (за російською військовою термінологією «маскіровка» або заперечення та обман) можна протидіяти шляхом ефективного аналізу інформації з відкритих джерел, але зазвичай не вчасно. Тому аналітики та науковці повинні бути обережними, оскільки онлайн-персона, зображення, повідомлення та кампанії можуть бути повністю сфабрикованими.

Базовий аналіз показує, що всі основні принципи та підходи, які сьогодні використовує російський уряд, були взяті з радянських інструментів. Наприклад, сучасні аналітики описують нинішню російську кампанію як підхід 4D:

1. Звільнити – як Путін робив понад місяць із очевидним фактом, що російські солдати окупували Крим у російських «новинах».
2. Спотворити – як це зробила актриса в граючи роль проросійського українця.
3. Відволікати – російські ЗМІ розповсюджували безглузді теорії про те, що сталося з рейсом 17 Malaysian Airlines.
4. Дестабілізувати, як це зробив у березні 2014 року посол Росії в Данії, коли він погрожував націлити ядерні ракети на датські військові кораблі, якщо Данія приєднається до системи протиракетної оборони НАТО.

Усі ці принципи існували протягом десятиліть у радянській доктрині військової

дезінформації. Головне для Росії в інформаційній війні – не знищити моральний дух або психіку ворога, а сформувати таке сприйняття реальності, яке відповідало б її військовим цілям, її інтересам.

Такий підхід проявився себе в Україні, використовуючи російські війська без знаків розрізнення, підтримуючи українських сепаратистів у східних регіонах країни, тонко вводючи російських військових офіцерів і спеціалістів до загонів повстанців. Постійна присутність російських військ на українському кордоні також була тактикою тиску влади. Підтримувані Росією сепаратисти почали поетапно наступальні операції в парі з дипломатичними переговорами з вересня 2014 року, часто ескалюючи операції до та після переговорів про припинення вогню з Україною. Ця модель ескалації є ще одним проявом тієї ж стратегії тиску на владу. Російська ядерна риторика та загрози також служать тому ж силовому тиску.

Ще в 2014 році згідно «Вашингтон пост», військова розвідка створила більше 30 псевдо-українських акаунтів у соціальних мережах, а також 25 англомовних для того, щоб вводити в оман українців, налаштувати проросійських громадян до протестів, а вже пізніше, в 2017 році міністр оборони Росії визнав існування «сил інформаційних операцій» [4].

Війна в 2014 році мала руйнівні наслідки для економіки України. Інвестиції були на історично мінімальному рівні, дефіцит бюджету зріс, інфляція сягала рекордних показників, а золотовалютні резерви зменшились втричі, як наслідок – гривня знецінилась.

Варто розуміти, що для досягнення цього Росія використовувала механізми гібридної війни. До прикладу, будучи одним з найбільших торгових партнерів України – Росія розірвала всі двосторонні відносини в плані торгівлі.

Дезінформація та фальсифікації застосовувались Росією здебільшого для створення ілюзії значущості та величі Росії, а в окремих випадках – як спосіб уникнути відповідальності за протиправні дії.

За даними співробітників The Guardian, статистика обговорень під статтями газети, де згадується Україна, отримують в десятки-сотні разів більше обговорень,

коментарів тощо, знищуючи тип і можливість обговорення. На думку Наталі Попович, співзасновника УКМЦ, армії ботів, яких оплачує Росія, тільки підривають дискусії на форумах, у яких беруть участь. Таким чином підриваючи довіру до Росії, як до джерела інформації [37].

Варто зауважити, що в рамках інформаційної атаки Росії перші жертви були самі росіяни, адже пропаганда російської влади була націлена на збільшення ненависті до української влади та жалю до українського народу, якого потрібно «врятувати». Ці інформаційні атаки підтримувались та почали публікуватись в Інтернеті та навіть у художній літературі.

3.2. Поточне використання і вплив інформаційних технологій в контексті російсько-українського протистояння

Україна з великим російськомовним населенням вже давно є невід'ємною частиною російських традиційних та соціальних медіа. Важко провести чітку межу між Рунетом та україномовним Інтернетом. Наприклад, до 2013 року російський еквівалент Facebook «ВКонтакте» був найпопулярнішим сайтом соціальної мережі серед українських користувачів.

Ще одна улюблена соціальна мережа – «Однокласники» (ok.ru, 2014), де близько 20 мільйонів профілів стверджують, що вони проживають в Україні. Однак використання соціальних медіа, пов'язаних з Росією, зменшилося з початку кризи на користь західної альтернативи – Facebook [29].

Тим не менш, у політичних та інших дискусіях у соціальних медіа спостерігається поєднання російської та української мов, а також ставлення до них. «Антимайданий» дискурс був стійким протягом усієї кризи 2013-2014 рр. Теми цього дискурсу значною мірою відповідають репортажу традиційних кремлівських ЗМІ. Тут значна увага приділяється участі націоналістів і фашистів у демонстраціях Євромайдану. Не дивно, що потенційні загрози для «етнічних росіян» і статус російської мови є гарячими темами. Цьому сприяла спроба внести зміни до

законодавства України в останньому питанні невдовзі після встановлення тимчасового уряду. Хоча законопроект був невдалим, він надав прокремлівським дискусантам «достатні докази» ворожості до російськомовної меншини.

Прагнення до інформаційної переваги також передбачає бажання отримати доступ до інформації супротивника. Кіберкут неодноразово заявляв, що отримав доступ до телефонних записів та листування електронною поштою між офіційними особами України, ЄС та США та розкривав їх вміст. Крім того, СБУ попередили, що українські чиновники є об'єктами шпигунських шкідливих програм, які розповсюджуються електронною поштою.

Шпигунське зловмисне програмне забезпечення «Змія», «Уроборос» або «Турла», виявлені в українських мережах і криміналістично пов'язані з Росією, залишалися найпрогресивнішою кіберактивністю проти України. Незважаючи на те, що він все ще в основному спрямований на інформацію, його не можна пов'язувати безпосередньо з безпосереднім українським конфліктом, оскільки, схоже, він перебуває в українських мережах ще з 2010 року.

У багатьох випадках важко відрізнити інформацію (або дезінформацію), яка походить централізовано, від вмісту, який створюється та поширюється окремими особами на основі їхньої власної думки та досвіду. Протягом усієї кризи проросійські активісти та бойовики створювали та завантажували відео, фотографії, а також письмові свідчення і продовжують це робити. Після того, як вміст стає доступним в Інтернеті, він поширюється в різних вузлах, часто виривається з його початкового контексту та надається окремими особами або організовано новим, іноді суперечливим, значенням. Така інтенсивна діяльність, природно, сприяє створенню того, що можна назвати «туманом інформаційної війни», що сприяє поляризації серед глядачів, які, у свою чергу, впливають на здатність вищих політичних рівнів діяти.

Важливість інформаційної переваги стає очевидною, якщо поглянути на те, скільки планування та ресурсів було вкладено у створення «офіційних», а також напівофіційних «інформаційних агентств». Серед них навіть кілька каналів YouTube, які охоплюють відносно велику аудиторію. Особливо цікавими є сайти, пов'язані з

«Новоросією»: novorus.info і novorossia.su, за даними who.is, зареєстровані в березні 2014 року.

Путін використав історичну концепцію, щоб описати південно-східні регіони України вперше під час телефонної розмови 17 квітня 2014 року і так звана конфедерація «Новоросія» була офіційно створена 24 травня 2014 року. Так само «офіційні» веб-сайти ЛНР – Донецьк і Луганськ були зареєстровані ще до самопроголошення утворень [22].

Проросійський онлайн-контент також виконує ще одну допоміжну функцію: набір комбатантів, а також підтримку постачання та матеріально-технічного забезпечення. Це включає заклики до грошових пожертв, предметів першої необхідності для дітей, медичних товарів, а також практичну інформацію для тих, хто бажає подорожувати в зони бойових дій. Активісти надзвичайно різноманітних ідеологій вербують комбатантів для приєднання до загонів повстанців на сході України. Цікавим спостереженням у цьому контексті є те, як різні ідеології сходяться для досягнення «універсальної мети».

Наприклад, у темі на сталінському форумі («Рух 17 березня») міститься інформація про вербування добровольців. Навіть добровольці з Північного Кавказу знайшли свій шлях до конфлікту – відеоролики в різних соцмережах свідчать про причетність послідовників Кадирова («кадировців») до бойових дій на сході України. Окремі пости відрізняються риторично. Виходячи з спільного тонкого наративу, різні елементи характеризують зло ворога зі спільним знаменником: боротьба за «добрі» цінності та братерство з народом Сходу України. Залежно від індивідуальної ідеології, активісти використовують комуністичні гасла, молитви та «російсько-православні» цінності, а також серйозні антисемітські виступи. Враховуючи постійну пам'ять про Велику Вітчизняну війну, це не дивно, хоча в окремих групах цей термін трактується по-різному. Іншим помітним фактором є те, що, незважаючи на конвергенцію, існує мало доказів ворожості між групами суперечливої ідеології – спільний ворог об'єднує їх.

Отже, військова агресія Росії проти України активно супроводжується інформаційною війною. Оскільки мас-медіа є основним джерелом інформування суспільства, то саме вони найбільш ефективно впливають на формування громадської думки.

Аналіз діяльності російських структур та організацій у площині інформаційної війни дає підстави розділити їхні основні напрями [48]:

1. Традиційна пропагандистська діяльність: ЗМІ, наочна агітація, мітинги, література, освіта, мистецтво, виховання (у культових закладах (церкви, релігійні організації), громадських організаціях).

2. Вплив через інтернет: сайти, файлообмінники, фейкові сайти та організації («Міжнародна Група Інформації за злочинами проти особи» (IGCP) статті, блоги, Instagram).

3. Соціальні мережі: фейкові сторінки (фото), модераторські групи («боти із Ольгіно») для блокування антиросійських блогерів та негативного коментування публікацій; фейкові особи («іспанський диспетчер»).

4. Онлайн-медіа: «Информационное сопротивление оккупантам» (inforesist.org); «Русская весна» (rusvesna.su); «НОВОРОССИЯ – наша земля!» (novorossiya.info); «Новости независимой Украины» (uafree.ru); «Я украинец» (euromaidanu.net).

5. Зміна контенту в інтернеті (онлайн енциклопедії, National Geographic тощо).

6. Вплив на інформаційний простір західних країн: вуличні акції (демонстрації), заангажовані експерти, «авторитетні» журналісти, науковці, телеканал «RussiaToday».

7. Кібер-війна.

3.3. Коротко- та середньострокові перспективи інформаційної війни в українсько-російських відносинах

Події у Криму і на Сході України дають підстави розглядати збройну агресію Росії як міжнародний збройний конфлікт неоколоніального типу ще з 2014 року. [1].

Для успішної реінтеграції населення окупованих територій, для деконфліктизації і стабілізації життєдіяльності українського соціуму необхідно врегулювати тривалий російсько-український збройний конфлікт. Для цього варто використати кілька ключових стратегій: стратегію «розумної сили», стратегію комплексного реагування на актуальні виклики й загрози, стратегію багаторівневого врегулювання збройних конфліктів [6]. Визначальною серед них є стратегія «розумної сили» [1; 2; 3], яка формується на комбінованому застосуванні «жорсткої» та «м'якої» сил, забезпечуючи набагато кращі результати у порівнянні з тим, якщо покладатися виключно на одну з них [2]. Україна повинна застосовувати стратегію «розумної сили», щоб ефективно протистояти тиску колишнього імперського центру і зберегти свою незалежність, за допомогою поєднання наявних «жорстких» і «м'яких» ресурсів. Стратегія «розумної сили» передбачає використання політичних, правових і дипломатичних засобів впливу на країну-агресора (багатосторонню й двосторонню дипломатію); переговорів і посередництва; багатостороннього і багаторівневого впливу на перебіг збройного конфлікту; миротворчих операцій (сукупності політико-дипломатичних, військових та інших форм) тощо [3].

Дії влади щодо забезпечення цілісності України повинні мати комплексний, науково обґрунтований характер, українська влада мусить бути гнучкою в умовах постійних змін, точно оцінювати напрямки докладання сил і використання ресурсів, а також передбачати можливі кроки у відповідь на дії країни-агресора [2]. Перехід від військових дій і крихкого перемир'я до повного врегулювання збройного конфлікту має здійснюватися шляхом:

1. Припинення бойових дій.
2. Відведення важкого озброєння.

3. Розмінування державного кордону й відновлення контролю над ним.
4. Роззброєння і розформування збройних підрозділів.
5. Контролю над озброєнням, очищення територій від мін і бойових засобів.
6. Звільнення військовополонених і ув'язнених.
7. Демобілізації колишніх учасників бойових дій.
8. Демілітаризації суспільного життя.

В ідеалі збройний конфлікт може бути врегульований політико-дипломатичним шляхом.

У правовій сфері постконфліктного соціуму необхідне зміцнення законності й правопорядку, проведення реформ у всіх органах і структурах влади, спрямування їхньої діяльності на економічний та соціокультурний розвиток постраждалих регіонів. Надзвичайно важливими є також захист прав і свобод людини, розвиток громадянського суспільства, гармонізація відносин між різними регіонами країни, відновлення системи національної безпеки тощо.

В економічній та екологічній сферах необхідна робота у напрямку макроекономічної стабілізації, покращення економічних і екологічних умов, відновлення транспортної і соціальної інфраструктури, поліпшення інвестиційних умов, зниження безробіття, забезпечення доступу населення до ринку праці, створення нових робочих місць, забезпечення продовольчої й енергетичної безпеки та дієвого захисту навколишнього середовища.

У соціокультурній та психологічній сферах необхідне зміцнення системи охорони здоров'я, системи освіти та соціального забезпечення, які будуть сприяти розвитку культури діалогу, довіри й співпраці, зціленню психосоціальних травм і довгостроковому примиренню. Потрібно також забезпечити оптимальні умови для повернення біженців і вимушених переселенців, конструктивної реінтеграції населення і задоволення основних потреб населення (допомога в пошуку роботи, відновленні житла, професійна медична допомога тощо). Необхідна реалізація заходів із психологічної підтримки, соціальної реабілітації та реінтеграції колишніх комбатантів, вимушених переселенців, біженців та мирного населення, яке

проживало у зоні збройного конфлікту. Роботу з реінтеграції населення треба починати лише після повного припинення бойових дій та зміцнення мирної ситуації на теренах постраждалих регіонів. Адже лише в мирних умовах можлива повноцінна деокупація та нормалізація життєдіяльності населення й відновлення психосоціального здоров'я біженців та переселенців.

У лютому 2020 року, під час і після завершення 56-ої Мюнхенської безпекової конференції Україна успішно використала стратегію комплексного реагування на актуальні виклики й загрози.

Відомо, що Мюнхенська конференція з безпеки упродовж десятиліть є важливим міжнародним форумом для дебатів щодо політики безпеки [5]. 14 лютого 2020 року на 56-ій Мюнхенській конференції з безпеки був репрезентований план «Дванадцять кроків до посилення безпеки в Україні та євроатлантичному регіоні», що був присвячений врегулюванню збройного конфлікту на Донбасі. Оприлюднили даний план три європейські неурядові організації разом із Російською радою міжнародних справ. Цей документ був спрямований на відновлення співпраці країн Заходу з Російською Федерацією, але без деокупації Криму та без виконання Росією вимог міжнародної спільноти щодо Донбасу. Пропонувалось поступове зняття санкцій з Російської Федерації та її зближення із Євросоюзом, а також започаткування «всеукраїнського загальнонаціонального діалогу» щодо визначення нової ідентичності України, який мусив урахувати погляди сусідніх країн, включаючи Росію [5].

Група високопоставлених американських дипломатів відразу ж дала адекватну відповідь на цей документ, правильно реагуючи на цей виклик і чітко розставляючи акценти. Вони заявили, що за цим планом стоїть Російська Федерація, яка продовжує нав'язувати свій «порядок денний» по Україні, на цей раз залучивши під свої прапори ряд європейських організацій [5]. Вже 14 лютого 2020 року онлайн-видання *Інтернет-АІА*, що регулярно публікує новини і аналіз подій в українській політиці, економіці, громадянському суспільстві та культурі, оприлюднило матеріал «Невдалий мирний план для України не проходить», який підписали 29 відомих

фахівців з національної та міжнародної безпеки, серед них Ян Бжезінський, Майкл Карпентер, Даніель Фрід, Мелінда Харінг, Джон Е. Гербст, Адріан Каратницький, Марк Д. Сімаковський, Олександр Вершбоу та інші [2]. Автори підкреслили, що «Конфлікт в Україні і навколо неї» почався тоді, коли російські війська, одягнуті в російську форму, але без розпізнавальних знаків, захопили український півострів Крим, і Москва «анексувала» його. Потім Москва почала гібридну війну на Донбасі і використовувала свій масивний дезінформаційний апарат, щоб представити це як громадянський конфлікт в Україні. Без кремлівського керівництва, фінансування, зброї (включаючи важкі озброєння), боєприпасів і, в деяких випадках, регулярних підрозділів російської армії, не було б «конфлікту всередині і навколо України» [2]. Тому «проблема, яку потрібно вирішити, -- це агресія Москви в Україні -- шляхом відновлення суверенітету і територіальної цілісності України, починаючи з Донбасу». 12-та рекомендація, яка закликає до «нового загальнонаціонального діалогу про ідентичність», є сумнівним втручанням у внутрішні справи України.

Керівництво 56-ої Мюнхенської безпекової конференції заявило, що не визнає «Дванадцять кроків до посилення безпеки в Україні та євроатлантичному регіоні» офіційним документом. Наголошувалося, що цей документ є приватною ініціативою, і його було видалено з офіційного сайту конференції. Однак вже 15 лютого план «Дванадцять кроків до посилення безпеки в Україні та євроатлантичному регіоні» знову з'явився на сайті конференції. 17 лютого 2020 року. Рух опору капітуляції відреагував на план «Дванадцять кроків...» своєю Заявою, в якій зазначалось, що треба змусити Російську Федерацію, як країну-агресора, відновити міжнародний правопорядок, для чого світове співтовариство має посилювати санкції, а не прагнути відновити співпрацю з нею. У Заяві йшлося про те, що Російська Федерація, відповідно до норм міжнародного права, мусить припинити збройну агресію, відновити порушений міжнародний правопорядок, вивести всі свої збройні формування з Криму й окремих районів Донецької та Луганської областей, сприяючи відновленню українського контролю уздовж всієї лінії державного кордону. 18 лютого 2020 року МЗС Німеччини заявило про власну непричетність до скандального

плану «Дванадцять кроків...», який був оприлюднений на сайті 56-ї Мюнхенської безпекової конференції. 19 лютого 2020 року Світовий конгрес українців (СКУ) рішуче засудив план «Дванадцять кроків...», закликаючи світову спільноту посилити санкційний тиск на Російську Федерацію. У Заяві СКУ зазначалось, що антиукраїнський план «Дванадцять кроків...» є ще одним прикладом гібридної агресії Російської Федерації, а також черговою спробою нав'язати російську позицію усьому світу.

25 лютого 2020 р. заступник виконавчого директора в Міжнародному валютному фонді В. Рашкован підкреслив, що Росія поводить себе агресивно не лише в Україні, адже вона бере участь у великій кількості криз у різних куточках світу: В Афганістані допомагає зброєю талібам, в Ємені підтримує хуситів, в Буркіна-Фасо та Лівії активно працюють російські військові найманці, режим Ніколаса Мадуро в Венесуелі спирається на російські банки і військових фахівців. Крім цього Російська Федерація є основним міжнародним партнером для Ірану та Північної Кореї [5].

У багатьох заявах експертів та громадських організацій щодо плану «Дванадцять кроків...» згадувались великі міжнародні угоди, покликані забезпечити мир, безпеку і стабільність в Європі (зокрема, Гельсінський Заключний акт (1975 рік) і Паризька хартія (1990 рік)). Ці угоди, які гарантували суверенітет і територіальну цілісність держав, що їх підписали, були підписані й Москвою, проте були нею беззастережно порушені. Стратегія «розумної сили» (як основи для припинення збройного конфлікту в Україні та реінтеграції окупованих територій) передбачає необхідність акцентування уваги й на порушеному Російською Федерацією Будапештському меморандумі 1994 року.

ВИСНОВКИ

Отже, визначивши сутність поняття «інформаційна війна» було з'ясовано, що в контексті війни в Україні наразі інформаційна зброя має вже не тільки вплив на інформаційний простір, але й колосальний вплив на збройне протистояння. Інформаційні атаки зі сторони Росії провокують загострення та порушення «режиму тиші», руйнує моральний дух української армії.

Таким чином, в епоху комунікацій особливої уваги потребує дослідження терміну «інформаційна війна». Варто зрозуміти, що інформаційні атаки несуть великий негативний вплив на армію та суспільство, стосовно яких вони застосовуються.

Тим не менш, явище «інформаційна війна» не є новим. Воно формувалось ще в епоху Античності, але мала іншу форму. З розвитком суспільства розвивались форми інформаційних війн, а наразі вони тісно пов'язані з Інтернетом та іншими сучасними комп'ютерними технологіями.

У результаті, можна прийти до висновку, що наразі інформаційну зброю можливо класифікувати за методами впливу на інформацію, інформаційні процеси та інформаційні системи супротивника. Цей вплив може бути фізичним, інформаційним, програмно-технічним або радіоелектронним.

Інформаційні методи впливу реалізуються за допомогою всієї сукупності засобів масової інформації та глобальних інформаційних мереж типу Інтернет, станціями голосової дезінформації.

Варто розуміти, як саме протистояти кожному з цих видів інформаційної зброї. Тим не менш, оскільки суспільство швидко розвивається, потрібно постійно адаптуватись до інформаційних атак та створювати нові механізми захисту.

Відповідно, перш за все ці механізми мають бути продумані державою, тим не менш – люди також мають бути підготовлені до можливих інформаційних атак зі сторони ворожої держави.

На сучасному етапі в інформаційному полі України триває безперервна війна за

збільшення впливу, контролю та управління ресурсами на даній території. Інформаційною поразкою стала для України створення та поширення думки в суспільстві про неможливість утримання та обслуговування нашою державою ядерної зброї. Як наслідок – Україна добровільно позбавилася ядерного статусу, тим самим зменшила свій вплив на міжнародній арені.

Інформаційна політика Російської Федерації набула характеру цілеспрямованої інформаційної війни проти України: необ'єктивність, маніпуляції, перекручування фактів, відверта неприхована брехня, путінсько-кремлівська пропаганда як частина політики Кремля в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бжезинский З. Шахматна доска. Домінація Америки. 2018. 256 с.
2. Войтович Н. О. Сучасна інформаційна війна: Росія проти України. Обрії друкарства 2017. №1. С 69-78. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/obdr_2014_1_9
3. Вишняков О. Інформаційна війна з Росією: уроки виживання / Олег Вишняков. — URL: fakty.ictv.ua/index/readblog/id/1713.
4. Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення . Вісник НАДУ. 2017. №1. С. 136-141
5. Дорошенко А.С. Гібридна війна в інформаційному суспільстві. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2017. № 2(25). С.21-28.
6. Дугин А. Г. Основи геополітики. 2017. 928 с.
7. Еляшевська Н. Ф. Вразливість України до інформаційної війни. Теле- та радіожурналістика. Львів, 2017. Вип. 14. с.165 – 169.
8. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» [Текст] // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / заред. Ю.С. Шемшученка . Т. 1, Інформаційне законодавство України. К.: ТОВ «Юридична думка», 2017.
9. Закон України «Про видавничу справу» // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю.С.Шемшученка. Т.1, Інформаційне законодавство України. К.: ТОВ «Юридична думка», 2017. С. 234-247, 258.
10. Закон України «Про державну службу спеціального зв'язку та захисту Інформації України» // Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3475-15>
11. Закон України «Про державну таємницю» // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю.С.Шемшученка . – т.1 Інформаційне законодавство України. – К.: ТОВ«Юридична думка», 2017. – С.252-276

12. Закон України «Про доступ до публічної інформації» // Верховна Рада України: [сайт]. – URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
13. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» // Верховна Рада України: [сайт]. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
14. Закон України «Про засади державної мовної політики» // Верховна Рада України: [сайт]. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
15. Закон України «Про захист інформації в авторизованих системах» // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю.С. Шемшученка . Т.1. Інформаційне законодавство України. К.: ТОВ «Юридична думка», 2017. С. 277-282
16. Закон України «Про науково-технічну інформацію» // Верховна Рада України: [сайт]. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/anot/3322-12259>
17. Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу» // Верховна Рада України: [сайт]. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>
18. Закон України «Про телекомунікації» [Текст] // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю. С. Шемшученка. Т.1, Інформаційне законодавство України. К.: ТОВ «Юридична думка», 2017. С. 124-165
19. Зеленін В.В. По той бік правди: нейролінгвістичне програмування як зброя інформаційно-пропагандистської війни. Вінниця: Віндрук, 2017. 384 с.
20. Зубарева М. А. Аналіз інформаційної війни між Росією та Україною в інформаційному суспільстві. Інформаційне суспільство. 2019.
21. Інформаційна війна РФ: канали, сайти, журналісти. URL : <http://www.volynnews.com/news/society/vnesok-sbu-uspravu-z-protydiyi-informatsiyniy-ahresiyi-rf/> Інформаційна війна коштує Росії 4\$ мільярди [Електронний ресурс]. — URL: www.ukrinform.ua/ukr.news/2030605.
22. Королько В. Г. Фундамент паблік рілейшнз. Київ: Ваклер. 2017. 528 с.
23. Курбан О. В. Сучасні інформаційні війни в соціальних онлайн-мережах / О.

В. Курбан // Інформаційне суспільство. 2018. Вип. 23. С. 85-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2016_23_15

24. Ласвель Г. Техніка пропаганди. 2017. 200 с.

25. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга. Становлення людини друкованої книги. Київ: Ніка-Центр, 2017. 464 с.

26. Маруненко О. Зовнішні і внутрішні інформаційні війни у медійному просторі України / Олександр Маруненко // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. Український науковий журнал [Текст]. 2019. № 4. С.

27. Полянський П. Освіта як об'єкт інформаційної війни Росії проти України і як ресурс протидії такій війні / П. Полянський. URL: maidanua.org/2015/03.

28. Почепцов Г. Г. Сміслові та інформаційні війни: Інформаційне суспільство. 2019. Вип. 18. С. 21-27.

29. Присяжнюк Д.М. Застосування маніпулятивних технологій з боку Росії в ЗМІ України (на прикладі Криму. URL : <http://vuzlib.com/content/view/1108/23>

30. Раскладкина М. К. Мережева преса та війна URL : http://www.russcomm.ru/rca_biblio/r/raskladkina01.shtml.

31. Росія розгорнула інформаційну війну проти України з брехнею і маніпуляціями . URL: tsn.ua/politika/rosiyarozgornula-informaciynu-viynu-proti-ukrayuni-z-brehneyu-i-manipulyaciami-338574.html.

32. Рибаків Б.А. Інформаційні війни. 2017. 627 с.

33. Сафіна А. Р. Типологія і історія розвитку інформаційних війн. URL : www.gramota.net/materials/1/3/45.html.

34. Семен Н. Ф. Засоби протидії інформаційній агресії в українському інтернет-просторі. «Перспективні напрямки дослідження українського медійного контенту: фундаментальні та прикладні аспекти» : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ: Інститут журналістики. 2019. с. 231–234.

35. Семен Н. Ф. Поняття «інформаційна війна» в контексті соціальних комунікацій . Держава та регіони: серія: соціальні комунікації. 2018. № 1. с. 22 – 25.

36. Смола Л. Є. Інформаційна війна Росії: особливості, інструменти та об'єкти

впливу. Наукові записки Інституту журналістики. 2017. Т. 61. С. 77-83.

37. Смола Л.Є. Аспекти ведення інформаційної та гібридної війни в контексті застосування комунікаційних технологій : S.P.A.C.E. 2019. № 1. С. 48-53.

38. Требин М.П. Війни ХХІ століття. 2017. 608 с.

39. Україна та інформаційна війна (світові ЗМІ) . URL : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25321567.html>

40. Феськов І. В. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), А. В. Полухіна (відп. ред.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Фенікс, 2019. Вип. 58. С. 66-76.

41. Ajir M., Vailliant B. Russian information warfare: Implications for deterrence theory. 2018. 89 с.

42. Astapova A., Navumau V. Veyshnoria: A fake country in the midst of real information warfare. 2018. 403 с.

43. Baezner M. Cyber and Information warfare in the Ukrainian conflict. 2018. 56 с.

44. Baumann M. 'Propaganda Fights' and 'Disinformation Campaigns': the discourse on information warfare in Russia-West relations. 2020. 307 с.

45. Brazzoli M. S. Future prospects of information warfare and particularly psychological operations. 2020. 232 с.

46. Goldenziel J. I., Cheema M. The new fighting words?: How US law hampers the fight against information warfare. 2019. 81 с.

47. Golovchenko Y., Hartmann M., Adler-Nissen R. State, media and civil society in the information warfare over Ukraine: citizen curators of digital disinformation. 2018. 994 с.

48. Lei H. Modern information warfare: analysis and policy recommendations. 2019.

49. Lin H. The existential threat from cyber-enabled information warfare. 2019. 196 с.

50. Lin H., Kerr J. On cyber-enabled information warfare and information operations.

2019.

51. Pakhomenko S. et al. The Russian–Ukrainian war in Donbas: Historical memory as an instrument of information warfare. 2018. 312 c.

52. Ruge F. ‘Mind Hacking’: Information Warfare in the Cyber Age. 2018. 319 c.

53. Theohary C. A. Information warfare: Issues for congress. 2018. 250 c.

54. Zannettou S. et al. Characterizing the use of images in state-sponsored information warfare operations by russian trolls on twitter. 2020. 774 c.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати кількісного контент-аналізу газети «Известия»

Слово	Кількість згадувань	Кількість статей
Бандеровцы	208	85
ДНР	658	270
Донбасс	2556	899
Каратели	203	88
ЛНР	530	270
Нацисты	316	117
Новороссия	1333	272
Правый сектор	622	294
Украина	28431	9410
Фашисты	408	144
Хунта	462	132

Додаток Б

Результати кількісного контент-аналізу газети «Издательский дом Коммерсантъ»

Слово	Кількість згадувань	Кількість статей
Бандеровцы	97	66
ДНР	6861	2512
Донбасс	11095	3506
Каратели	29	35
ЛНР	6861	2512
Нацисты	42	233
Новороссия	701	388
Правый сектор	2346	838
Украина	161700	43 994
Фашисты	287	72
Хунта	69	57